

[0474]

IT MARKE

Ut in brief oan syn broer Joast, fan novimber 1823, witte wy, dat Eeltsje Halbertsma bret oer in sankje dat giet op 'e wize fan *Schlafte mein Prinzchen! es ruhn*. It waard *It Marke*, dêr't J.H. Brouwer yn syn *Poezij en proaza fan Eeltsje Halbertsma* (Zwolle 1958) s. 41-43 tsjin syn wurkwize yn in oare lêzing fan ôfprinte as wy kenne fan 'e earste printinge, yn *De Lapekoer* fan 1829 (mei de noaten). 'It is sa'n sêfte meldij, dyn wiif sil him ek wol kenne' skriuwt Eeltsje oan Joast. Nei alle gedachten hat er gelyk, hwant de muzyk fan de Poepen wie populair. Herman Wirth dielt ús mei, dat tsjin 'e ein fan 'e 18de ieu de Dútske muzikale ynfloed tige tanaem troch it ynkringen fan 'e Dútske opera yn Hollân, 'die mit Mozart absolute Herrin der Sachlage' waard¹. De meldijen fan *Die Zauberflöte* dûke yn alle dûbeltsjeze lieteboekjes op en men kin se op 'e strjitte hearre. Neffens Wirth binne se allinne troch de ûnmooglike teksten net folksriem wurden.

Ien fan 'e lieteboekjes, dêr't de lju yn it begjin fan 'e foarige ieu graech út songen, hjit it *Roosje: Een geheel nieuw Liedboek van het Roosje. Met de nieuwste en fraaiste liederen welke hedendaags gezongen worden*. Dêr binne seis printingen fan bikend; ien dêrfan kaem to Dimter út by Ph. de Lange, deselde famylje dus, dêr't de Halbertsma's harren wurk útjaen lieten. Ik haw rieplachte in printinge Amst. 1824 en dêr ek in tekst yn foun, dy't nei de meldij fan it Prinske skreaun is. De wize hat - hwat nammers gjin niget is - dus mear dichters ta it leverjen fan sjongteksten ynspirearre. Hwa't de man efter it fers yn it *Roosje* west hat, is min to sizzen. It is anonym, mar men kin feilich oannimme, dat er net de iennichste Hollanner wie, dy't troch Mozarts meidij ta dichtsjen prike waard en der sille lichtwol forskate teksten as hjerstblêdden weistoud wêze. Mar de *Roosje*-tekst, printe yn in folksriem sjongboekje, hat Eeltsje mûglik wol ûnder 'e eagen hawn en dêrom wurdt er hjir ôfprinte. Oerienkomst mei *It Marke* is der fansels suver net, al dichte ek de Hollanner in leafdefers, al bisjongt ek hy de moeting fan feint en faem, romantyske, ûnforjitlike mominten. Oars as Eeltsje socht er oansluting by in hiele âlde tradysje. It docht al bliken oan syn titel: *Een Nieuw Herders Lied. Onder de Zinspreuk: Die zich aan wellust wil gewinnen/Moet eerst het Herders-leven kennen*. Wys: *Van het Prinsje*.

1 *Myn Hutje dat ik bewoon.*
 Is altyd proper en schoon;
 'k Leef vergenoegd, onbeschroomt,
 Waar my een Beekje bestroomt,
 Als ik myn kudde slechts Wei
 Is steeds myn Liefje daar by
 Dan gaan ik met myn vriendin, bis
 Zachtjens ook Veldwaarts maar in. bis
 Ja, ja.

- 2 *Als zy een deuntje dan kweelt,
Wyl ons de nachtegaal streeld;
Dan by dit lieve geluid,
Kusch ik haar telkens, myn Bruid,
onschuldig hoor ik haar aan,
Wyl wy in 't Lommer steeds gaan,
Ach hoe bevallig, hoe schoon bis
Is slechts myn Liefje haar toon. bis
Ja, ja.*
- 3 *Heeft zy haar lied dan gestaakt,
Voel ik myn hart zoms geraakt;
Wyl my het Minvuur dan wekt,
En tot de Liefdenlust trekt,
Vlechtend leg ik om haar hals,
Ach hoe bevallig en hoe mals,
Is slechts een enkele zoen, bis
Als men het eenzaam kan doen. bis
Ja, ja.*
- 4 *Alles is stil, ik vermoed,
Wyl men de Mingod voldoet,
Men zweert standvastige Trouw,
Nimmer verzeld door berouw,
Wy zweeren trouw op het land,
Zuchtend rykt zy my haar hand
Ach hoe aandoenlyk hoe schoon, bis
Is dan haar strelende toon. bis
Ja, ja .*
- 5 *Als dan myn brand is gebluscht,
En zy is teeder gekuscht,
Gaan wy als Febus verdwynt,
En ons de Maan weer beschynt,
Zacht naar ons Woning weer heen,
Wij leven stil en tevreên,
Ach ach hoe lieflyk en schoon. bis
Is slechts myn Hut, daar ik woon. bis
Ja, ja.*
- 6 *Herderyn gaat gy naar de Wei,
Neemt steeds Uw Liefje 'er by,
Mee naar die eenzame streek,
Al by een suizende Beek,
Waar steeds Apollo verschynt,
Daar zorg en kommer verdwynt,
Neemt daar uw toov'rende Fluit, bis
Blaast 'er de Minton maar uit. bis
Ja, ja.*

In hastich yninoardraeide tekst, tinkt my, fan in folksskriuwer, dy't wol better kind hie. Eeltsje is helte suverder en wêmoediger as de Hollânske tekstdichter, dy't

de lascive kant dúdlik neist is. Mar qua sfear is der dochs wol hwat oerienkomst en ek yn dit gefal hat de oergong fan binnekeamer nei frije natûr, fan widzesang nei minneliet pleats hawn. Soe Eeltsje dy tekst kend hawwe, doe't er *It Marke* dichte? Faeks al, mar dan soe er in eardere printinge fan it *Roosje*, dêr't it *Herderslied* mûglik ek al yn stien hie, ûnder 'e eagen hawn ha moatte.

Yn 'e snuorje fan 1820 en 1825 liket yn alle gefallen de meldij fan *Schlafe mein Prinzchen* yn Hollân bikend, sels folksriem west to hawwen. De meldij èn de tekst, dêr't Eeltsje meiskien de oarsprong jit fan kend hat, in oarsprong, dy't letter folslein forgotten is. *Schlafe mein Prinzchen* hwa mocht dy rigels skreaun hawwe? It is oan de sneupdriuw fan de bitûfte musicolooch Max Friedlaender to tankjen, dat wy sûnt 1892 wer witte hwa't de dichter fan dy weake wurden west hat. Dat jiers makke er yn it *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft* bikend, dat er de dichter op it spoar kommen wie³. It wie de toanielskriuwer F.W. Gotter (1746-1797), dy't dy tekst yn 1795 dichte hie foar syn stik *Esther*. Mar ek de meldij hie Friedlaender niget oan en woe er klearrichheit oer hawwe. Mozart gau as komponist derfan, lange jierren al. Mar hwêrom? Om't it sankje ôfprinte wie yn in libbensbiskriuwing fan de komponist, dêr't de Deen G.N. von Nissen, Mozart syn "opfolger" - hy wie yn 1809 troude mei dy syn widdou - de auteur fan wie. Dat boek kaem nei Nissen syn forstjerren yn 1829 to Leipzig út, en yn in taheakke dêrfan wie *Schlafe mein Prinzchen* opnommen. Nou wie Mozart al stoarn yn 1791, wylst pas yn 1795 de strofen fan *Schlafe mein Prinzchen* yn Gotters toanielstik forskine. Yn eardere wurken wiene se net to finen. Wie dat nou net fortocht? Biwiisde dat net fuort, dat Mozart de muzyk fan it Prinske net skreaun hawwe koe? Friedlaender socht fierder en koe al gau de man efterhelje, op hwaens namme 't de wize àl steld wurde moat: it wie in kollega fan Eeltsje, in dokter út Berlyn, de fierders ûnbikende komponist Bernard Flies⁴. Hy is de komponist fan de meldij, dêr't Friedlaender it folgjende oer skreaun hat: 'Die Volksthümlichkeit des Liedes ist sehr begreiflich. In dem graziösen, ein wenig altmodisch angehauchten Texte gesellt sich eine feine, zierliche, den Musiker wie den Laien gleichmässig erfreuende Melodie (die übrigens ebenso sehr Weber's wie Mozart's Züge trägt), die Begleitung tritt nur an wenigen Stellen hervor, trifft dann aber aufs glücklichste die galante Stimmung des Gedichts und der Weise - das Ganze ein entzückendes Rokokobildchen, einem Werke von Watteau oder jenen Meister-Kupfern vergleichbar, auf denen Grazien und Amoretten ihr tändelndes Spiel treiben und alles in Schönheit und Anmuth und Freude aufgelöst erscheint'.

Hoe is it nou yn syn wurken gien? Friedlaender nimt oan, dat in ôfskrift fan de meldij nei Salzburg slagge en dêr troch lokale muzykkenners fuort foar in meldij fan Mozart oansjoen is. En mei't it stik yn 'e taheakke fan Nissens boek printe waard, bikerêftige dat in leginde, dy't

in oeremjitte taei libben hawn hat, hwant jit yn 'e lêste printinge fan *Fryslân sjongt* stiet by *It Marke* as wize opjown: *nei Mozart*. Yn in folgjende printinge. sil dy oantsjutting fordwine moatte; foar Mozarts namme moat dy fan Bernard Flies yn 't plak komme - of dochs net? Binne wy mei dy konklúzje faeks hwat to hastich? Wy sille sjen, mar wolle de lêzer earst noch hwat bisûnderheden jaen oer de wize fan *Schlafte mein Prinzchen*, sa't wy him allegearre kenne en dy't - dat moatte wy fuort al fêststelle - nèt de wize is fan *It Marke*. Us boarne dêrfoar is de sawnde printinge (Wiesbaden 1965) fan Ludwig Ritter von Köchel syn *Chronologisch-thematisches Verzeichnis sämtlicher Werke Wolfgang Amadé Mozarts*. Yn 'e earste edysjes fan dat mânske, ja ûnbidige wurk, wie *Schlafte mein Prinzchen* opnommen as wurk fan Mozart, mar sûnt Friedlaender syn ûntdekking is it fansels út 'e list fan autentike stikken fordwoun en ta in taheakke forwiisd. Dêryn lêze wy (*Anhang C 8.48*) dat it stik foar it earst útkommen is to Berlyn er doe as titel hie: *Wiegenlied von Gotter, in Musik gesetzt von Flies*. Printer wie G.F. Starcke en it stik wie 'zu haben' by Böheim. Fan dy foarste printinge binne jit trije eksemplaren oer, to witten ien yn in sammelbân (N.D VI 2059a) yn 'e Hamboarger stêdslibrije, dêr't it troch Friedlaender ûntdutsen waerd, ien by A. van Hoboken to Ascona en ien yn 'e mesykbibleteek fan Paul Hirsch to Cambridge. Ear't it yn Nissens taheakke printe waerd, wie it al wer û.o. troch Peters yn Leipzig en to Hamboarch by J.A. Böhme útjown en it soe hiel wol wêze kinne, sa bislút men, dat Eeltsje mei ien fan dy iere printingen bikend west hat. Yn al dy printingen is is liet noch net mei Mozarts namme forboun; dy skeakel wurdt earst yn Nissens boek lein en yn't *XXI. Neujahrs Geschenk an die Zürcherische Jugend* (1833) wurde *Schlafte mein Prinzchen* mei in hwat foroare tekst dan ek oantsjinne as wurk fan Mozart, in forsin dat oant yn ús ieu trochspoekje soe. lykwols sa't Köchel ús fierder leart, Nissen sels hie yn dat stik al net sa botte wis west. Yn in notysje fan syn hân lêze wy ommers: 'Indem ich dem Herrn. Hofrath J.A. André dieses Musikstück, Abschrift einer Abschrift, mittheile, bezeuge ich, dass hiesige Kenner der Musik, und namentlich W.A. Mozartischer, mir gesagt haben, das sie dasselbe für W.A. Mozart's halten, so wie es auch schon lange von Mehrern dafür gehalten worden ist. Indessen habe ich hinzuzufügen dass die Schwester des erwähnten Tonsetzers sich nicht besinnt, je darum gewusst zu haben, Salzburg 28. Febr. 1826'. Ek Konstanze, Mozarts widdou, Nissens frou, wie twivelich, mar de leginde sette him en bleau yn wêzen, sels neidat G. Nottebohm letter op guon flaters 'in der Deklamation und Stimmführung' wiisde, dy't Mozart ûnmûglik makke hawwe koe en dy't hy, Nottebohm, yn 'e krityske útjefte fan Mozarts wurken forbettere.

Oer de nou folslein forgotten komponist Flies, hwaens namme 't ek Fliess skreaun wurdt, haw ik út in âld leksikon, dêr't yn 1966 in neiprintinge fan útkommen is,

it *Neues historisch-biographisches Lexikon der Tonkünstler* (1812-1814) fan Ernst Ludwig Gerber, guon bisûnderheden opdjipje kind, dy't de lêzer grif ynteressearje sille. Bernhard Flies hie, sa seit Gerber ús, forskate 'artige Kleinigkeiten' op syn namme stean:

'Bernhard Fliess, unter dessen Namen seit ein Paar Jahren verschiedene artige Kleinigkeiten für das Klavier und den Gesang gestochen worden, ist wahrscheinlich der Doktor der Heilkunde, geb. zu Berlin von jüdischen Eltern um 1770, aber 1798 daselbst getauft; ein junger liebenswürdiger Mann von Geschmack und Kenntnissen. In seines Vaters Hause bestand seit einer ganzen Reihe von Jahren wöchentlich ein öffentliches Konzert worin bey einem vollständigen Orchester mehrere angehende und vollendete Virtuosen und Sänger des kunstreichen Berlins auftraten. Ich erinnere mich noch mit Vergnügen der 3 Konzerte, welchen ich 1793 mit beygewohnt habe'... Gerber neamt dan in stikmennich artysten, dy't dêr songen of spiele hienen en forfettet: 'Unter den dabey thätigen Dilettanten zeichnete sich Dem. Sußmann (....) als Solosängerin, und eben dieser junge Doktor Fliess durch den netten Vortrag eines Klavierkonzerts für 4 Hände von Abeille, mit Mad. Koch, einer Tochter der Sängerin Koch, geb. Giranek, rühmlichst aus'. Ek Flies Sr. spile mei en wol op 'e 'Bratsche', de 'viola da braccio'. By einbislút wurde Flies syn komposysjes neamd: 'Was der Hr. Doktor von seiner Arbeit durch den Stich bekannt gemacht, bestehet in folgendem 1: Fragen ohne Antwort, von Meyer, zum Singen beym Klavier. Berlin 1796. 2. Menuet de D. Juan, av. Var. p. le Clav. Zerst, 1796. 3. VI Canzonette ital. in Musica p. Cemb. Op. 3. Zerst, 1799. Überdies hat er 4. die Regatta von Venedig oder die Liebe unter den Gondolieren, Operette in Musik gesetzt, welche auf dem Berliner Nationaltheater nicht ohne Beyfall aufgeführt worden.'

Wy earje de Berlynske dokter grif net tofolle, as wy him in talintrike dilettant neame!

Mar wy hawwe der boppe al op wiisd: de wize fan *Schlafe mein Prinzchen* en dy fan It *Marke* binne net identyk! Hoe kin Eeltsje dan skreaun hawwe, dat er in leafdessankje skriuwt op 'e wize fan *Schlafe mein Prinzchen es ruhn*? Ik haw earst tocht - en dy forklearring lei foar de hân - dat Eeltsje syn tekst yndie op Flies syn wize skreaun hie, mar bin letter ta it ynsjuch kommen dat syn wurden doch net rjocht by it rokokowyske pasten, en dat er der grif mei omdoktere hie krekt salang oant de wize fan it Marke foar him lei. Ik tocht yn dit forbân ek oan Dokterom syn muzikale freon P. Tadema, notaris to Akkrum, de man dy't op it Gysbert Japiksfeest oargelspile. Yn 'e *Tijdspiegel* fan 1897 seit J.B. Schepers fan ús dichter (s.277): 'Bij uitstek muzikaal als hij was, zoekt hij voor de niet uit Deutschland nagezongene poëtische uitingen charakteristieke wijzen te krijgen en was in staat als het niet lukken wou bij zijn vriend Tadema er zelf mee te werk te gaan'. Dokterom soe dus sels ek wol mei de meldij

pield hawwe kinne, sa dat in greater harmonije tusken tekst en wize ûntstie. (As ik myn sin siz past de Hollânske tekst, al hoe breklik as er is, dochs better by de *Schlafte mein Prinzchen*-sfear as Eeltsje sines).

Mar de oplossing is noch ienfâldiger: der ha nammentlik noch mear *Schlafte mein Prinzchen*-wizen west. Is it net withoefaeck foarkommen dat ien en deselde tekst troch twa, trije of sels ytlike komponisten forklanke waard? Ek mei *Schlafte mein Prinzchen* hat dat sa west: Bihalven troch Flies is de tekst ek troch Friedrich Fleischmann, troch Bernhard Wessely en troch F.H. Himmel op noaten set⁵. Al yn 1796, in jier nei it útkommen fan Gotters Esther hat Fleischmann (1766-1798) oer de tekst gear west. Yn it boppeneamde artikel fornijt Friedlaender ús, dat er yn in manuskriptbân, dy't de titel hie: *Schatzkästlein für das schöne Geschlecht, d.i. Auswahl derer schönsten Lieder, so zum Einschläfern der lieben Kindlein mit Nutzen zu gebrauchen, mit fleissiger Sorg zusammengestellt, und säuberlicher Gestalt an das Licht befördert durch W.C.* in meldij foun, dê't Fleischmann de komponist fan wie.

Net Mozart dus, net Flies, mar Fleischmann. Mar wy hoege ús by it hearren fan *It Marke* foar ús oandwaning net to skarmien. Hwant ek Fleischmann wie net de earste de bêste; syn muzyk foar Gotters *Geisterinsel*, in stik dat Shakespeare's *Tempest* as foarbyld hie, wurdt troch moderne kritici noch romme; Fleischmann syn freon Gotter wie ien fan de mannen fan de Göttinger Dichterhain en in persoanlike relaasje fan nimmen minder as as Goethe. Gerber seit fan Fleischmann, dat er 'zuletzt Doktor der Philosophie, Kabinets-Sekretair und Kapelldirektor des Herzogs von Sachsen-Meinungen' wie en 'ein Mann von Wissenschaften, Geisteskultur und Geschmack'. Ik lit him nou fierders sels oan 't wurd, dat is to sizzen yn in troch Gerber oanhelle brief fan sines, d.d. 29 juny 1796, mei autobiografyske bisûnderheden. Hy fornijt ús:

'Ich ward am 18. Juli 1766 im Heidenfeld, einem würzburgischer Marktflecken, geboren. Kam 1776 auf das Gymnasium nach Mannheim, wo ich 5 Jahre verweilte. Meine natürliche Neigung zur Tonkunst und mein Talent zum Klaviere fand dort zwar nicht die erste, aber doch eine feinere Bildung, und mein Geschmack erhielt hier, durch beständiges Hören guter Theater- und Kirchenmusik, sehr früh eine zweckmäßige Richtung. Hier ward ich auch gewöhnt, mich der Tonkunst, unbeschadet meiner Studien, immer nur in den Stunden der Muße zu widmen und war so glücklich, in beyden zugleich unmerkliche Fortschritte zu machen. Noch jetzt (1796, ehe er noch Musikdirektor war) ist auf die nämliche Weise die Tonkunst meine liebste Nebenbeschäftigung. Von dort kehrte ich in 1782 in mein Vaterland zurück, studierte auf der Universität zu Würzburg Philosophie, erhielt 1783 die philosophische Doktorwürde und hörte dann die Rechte. Nach deren Vollendung trat ich 1786 als Privat-Sekretär und Hofmeister seiner Söhne in die Dienste eines Hrn. v. Welden, der damals als Fürstl.

Allargretto.

STEMME. It wie op in sim-mer-joun

GUITARRE. It sinjeste opp'e gronn Wol heal yn 'e douwe

wei, Krikt oaf'ter yn 't wet-ter lei.

Biggin fan It Marke (1829) en Wiegenlied (2.pr., f. 1800)
 In sanfter Bewegung. Friedrich Fleischmann.

Schla-fe mein Prinzchen! es ruhn Schäfchen und Vö-gel-chen

nun; Gar-ten und Wie-se ver - stummt - - auch

nicht ein Bienchen mehr summt. *pf* *f*

Seaf-kesm stil wier de
 wrôad, It wetter lei son-der fôad,
 In 't gou-de-ne sin-ne - fioer Spraatte syn gleante er
 oer, Spraatte syn gleante er oer
 Spraatte syn gleante er oer, er oer er
 oer.

It Marke (1829) (forfolch)

Lu - na mit sil - ber - nem Schein.

guk - ket zum Fen - ster her - ein, schla - fe beim sil - ber - nen

Schein schla - fe, mein Prinzenchen, schlaf ein.

Schla - fe beim sil - ber - nem Schein schla - fe mein Prinzenchen, schlaf

ein. schlaf ein, schlaf ein. *dimin.*

Wiegenlied (2. pr., foar 1800) (forfoloh)

Taxischer Regierungs-Präsident in Regensburg lebte. Mit ihm und in seinen Geschäften durchreiste ich den größten Theil von Bayern, Schwaben und Franken. Ein Engagement an den damaligen kaiserl. Gesandten in München, Grafen von Lehrbach, veranlaßte mich, diese Stelle zu verlassen. Aber ehe ich in das neue Verhältniß eintrat, lernte ich meinen jetzigen Herrn, den Herzog von Sachsen-Meinungen, kennen, der mich als Kabinets-Sekretair zu sich berief und bey dem ich in dieser Qualität seit 1789 stehe. Es äußerten sich in mich sehr frühe die ersten Anwandlungen zum Komponiren; denn von meinem 8ten Jahre an versuchte ich alle Ideen meiner jungen ungemein feuriger Phantasie, so abenteuerlich sie oft waren, aufs Papier zu bringen. Dieses trieb ich als ein Kind der Natur, ohne Anleitung, ohne Grundsätze, bis in mein 20stes Jahr, da ich erst anfang, die Tonkunst als eine Wissenschaft zu behandeln, mit den Systemen der italiänischen, französischen und deutschen Schule vertraut zu werden, und ihre klassischen Werke für die Kirche, das Theater und die Kammermusik zu studiren. Was ich bis in mein 24stes Jahr niedergeschrieben hatte, wurde alles als unbrauchbar und fehlerhaft von mir kassirt.- Nun erst fingen meine Produkte an, grammatikalisch richtig zu seyn, und nun erst faßte ich den Muth, mit ihnen vor dem Publikum zu erscheinen. Von dieser Periode an habe ich mehrere Orchestersymphonien, Konzerte, Sonaten und Parthien für Blasinstrumente gesetzt, die nur zunächst dem hiesigen Publikum bekannt sind, auch einige Opern von Mozart für Blas-Instrumente 8stimmig arrangirt.'

Spitigernôch soe de bijeftige man, dy't Gerber ek noch rommet om syn treflik aerd en freonlikens yn 'e omgong, al op 30 nov. 1798, komme to stjerren. Yn 'e list fan syn publisearre musykstikken neamt Gerber as nûmer 10 it *Wiegenlied aus Gotters Esther mit Begleit. der Guitarre oder des Klav.* (Offenbach 1796).

Friedlaender syn hjir ôfprinte reproduksje fan it widzeliet is fan 'vor 1800', t.w. út *Apollo's Tempel des Gesanges. Eine Sammlung der besten Lieder älterer und neuerer Zeit* (Braunschweig, im Musikalischen Magazine auf der Höhe). It origineel, útjown to Offenbach yn 1796, koe er net bisette. Hy seit der it folgjende fan: 'Eine gewisse Ähnlichkeit dieser Komposition mit der unter Mozart's Namen veröffentlichten [d.w.s. Flies sient] wird wohl jedem Leser auffallen. Nicht nur stimmen beide in der Gesamtstruktur überein, auch die beiden ersten Melodietakte sind völlig identisch, und der schöne chromatische Gang im vorletzten Takte kehrt mit einer ganz geringen Veränderung wieder. - Der Beginn beider Kompositionen ist dem Volksliede.... *Schlaf, Kindchen, schlaf*' nachgebildet'... De tekst wie yn 'e earste tweintich, tritich jier fan 'e 19de ieu sa populair wurden, dat hja yn forskate Dútske lieteboeken út dy snuorje opnommen is.

Men freget jin fansels ôf: hokker forklanking, dy fan Fleischmann of dy fan Flies is âldst? It is net rjucht út to meitsjen: Flies sines is yn syn earste printinge

net datearre. Fleischmann syn wize is fan 1796. Soe de lêste net de âldste west hawwe? Friedrich Fleischmann wie in freon fan Gotter en sil dus de *Esther*-tekst earder ûnder 'e eagen hawn ha. Dat beide komponisten har sankjes op krekt deselde wize bigounen liket der, mei de oare oerienkomsten, op to wizen, dat Flies mei Fleischmann syn komposysje op 'e hichte wie (of oarsom). Mar dy frage is fan sekundaire bitsjutting. Wichtichst foar ús is dat de komposysje fan Fleischmann, ôfsjoen fan guon lytse foroaringen, identyk is oan 'e wize fan it Marke en ynsté fan 'nei Mozart' heart dus yn ús lieteboeken 'Fr. Fleischmann' to stean. Ek *It Marke* printsjе ik hjir ôf, net neffens de lettere settings, mar sa't wy it foar it earst yn 'e *Lapekoer* 1829 oantrefte.

En nou noch hwat oer de tekst. 'Ik zil myn wyfke jitte in sankje meitse', skriuwt Eeltsje yn novimber 1823 en sa hawwe wy *It Marke* altyd biskôge: as in sankje foar Baukje, dat by har de oantins oan eardere dagen fan lok oproppe moast, as in tige persoanlik liet, as in swide attinsje fan in jong dichter oan syn snipper wyfke. Wy ha dêrom amper frege nei de oarsprong fan it fers. As der ien oarspronklik wie, dan moast dit it hast wol wêze. Mar dat slút allegearre literaire biynfloeding net út en ik leau, dat dy hjir ek wier oanwêzich is, al hoe Frysk at *It Marke* mei syn lânsdouwe en de stoffearring dêrfan - de eintsjes, it lizich-bleddige gnod, it tsjalkje, de fiskerlju - ús ek oankomt. Mar ik wol hjirûnder dochs twa lieten ôfprintsje, dêr't ik eleminten fan yn *It Marke* weromfyn, lieten dy't Eeltsje ûnder 'e eagen hawn hawwe kin, om't hja yn in samling folkslieten stien hawwe, dy't yn 1818-1820 to Berlin útkommen is, to witten August Zarnack syn *Deutsche Volkslieder mit Volksweisen 2 Theile*. It earste: *Der Fischer* (Zarnack I nr 43) hie al earder stien yn 'e *Neue Berliner Musenalmanach für das jahr 1793* en letter jitris yn *Kleine Gedichte von verschiedenen Verfassern* (Berlin 1795), dat oars net is as in útjefte fan it neamde almenak ûnder in oare namme. Ik lit it oan 'e lêzer oer om beide teksten mei *It Marke* to forlykjen, fansels ynskikkend dat Eeltsje syn fers gâns eigens hat, en it alhiel yn syn artistike wearde littend. Soene wy hjir nammers net mei in mear bihannele, typysk romantysk théma to meitsjen hawwe?

Der Fischer

*Ich fuhr mit Fischergeräthe,
Als kühl der Abend schon wehte,
Im kleinen tanzenden Kahn;
Ich sang mir fröhliche Weisen,
Und legte singend die Reusen,
Die schlaunen Fischlein zu fahn;*

*Die Schwalben tauchten sich nieder,
Und schwangen scherzend sich wieder
Hinauf zur goldene Höh';
Die Käfer flogen und schwirrten,
Die Finken sassen und girrten,
Und silbern glänzte der See:*

*Da kam durch die Weidengesträuche
Mein schlankes Mädchen zur Teiche,
Und barg sich hinter dem Rohr;
Dann that sie traurig und stöhnte,
Und aus den Kolben ertönte
Verstellt ihr Stimmchen hervor:*

*"O, wollt euch, Fischer, des armen
"Verlassenen Mädchens erbarmen,
"Das gern zum Dorfe noch will:"
Da ward mein Ruder gezogen,
Da kam mein Schiffchen geflogen,
Und hielt zu Füßen ihr still.*

*Sie sprang in 's Schiffchen behende,
Und hielt mir lachend die Hände,
Dass mir das Ruder entsank;
Und unter Scherzen und Lachen
Trieb jetzt mein wankender Nachen
Das grüne Ufer entlang.*

*Uns ward so wohl und so bange,
Von Küssen brannte die Wange,
Und schnell verflog uns die Zeit.
Noch hatt' ich viel ihr zu sagen,
Allein der goldene Wagen
War schon am Himmel so weit.*

*Nun wollen meine Gedanken
Von ihr nicht weichen, noch wanken;
Ich seh im Traume nur sie:
Ich fühl" ihr Athmen und Wehen,
Ich fühl' ihr Mieder sich blähen,
Und sehn' erwachend mich früh.*

*O komm', du selige Stunde,
Da zu dem ewigen Bunde
Des Pfarrers Segen und traut!
Dann rauscht am Abend, ihr Geigen,
Dann raube, fröhlicher Reigen,
Den Kranz der stäubenden Braut.*

Mar yn Zarnack stiet noch in liet - it is fan de dichter Chr.A. Overbeck (1755-1821), dat jin ek fan fierrens tinke lit, oan *It Marke*. Dit (II, nr. 46):

Die Schifffahrt

*Das waren mir selige Tage!
 Bewimpeltes Schiffchen, o trage
 Noch einmal mein Liebchen und mich! –
 O, wieg' uns noch einmal behende
 Von hinnen bis an der Welt Ende,
 Zur Wiege begehren wir dich.*

*Wir fuhren, wir fuhren auf Wellen,
 Da sprangen die Wasser, die hellen,
 Die silbernen Fische herauf,
 Wir fuhren, wir fuhren durch Auen,
 Da liessen die Lämmer sich schauen,
 Da liegen die Heerden zu Hauf'.*

*Wir spielten im treibenden Nachen,
 Wir gaben uns manches zu lachen,
 Und hatten des Scherzes⁶ nicht Rast;
 Wir liessen die Hörner erklingen,
 Wir alle begannen zu singen,
 Und ich hielt mein Liebchen umfasst.*

*Das waren mir selige Tage!
 O! Herzenserwählte, o! sage:
 Sie waren so selig auch mir!
 Dann such ich das Schiffchen mir wieder,
 Und setze mich neben Dir nieder,
 Und schiffe durch 's Leben mit dir!*

Persoanlike ûnderfiningen en literaire ynfloeden hawwe ta de berte fan *It Marke* meiwurke, soe men sizze wolle. Der binne oantinken yn forwurke oan simmerjounen op it wetter ... as Baukje en hy, de jonge dichter en dokter togearre roeiken op 'e mar. Ek Brouwer liket dat to leauwen. 'De wêmoed fan it tobinnenbringen fan persoanlik bilibbe jong lok slút mei syn foreale toan moai oan by de jounstimming'. Of soene wy ús yn dit stik dochs forsinne? Yndertiid oppere Schepers, al de mûglikheit (*Tijdspeegel* 1897, s. 280) 'dat het wel eens niets anders dan Phantasie kon wezen'. It brief fan Eeltsje wiisde der neffens him op, dat it fers yn alle gefallen gjin ûndúdlike ympresje wie fan in hearlike joun op it wetter - it is skreaun yn novimber 1823 - en mûglik net ieniris in oantinken oan mei Baukje bilibbe simmerjounswille: 'Ik zil myn wyfke jitte in sankje meitsje... Ik wol mei 't wiif wte ferkjen maste witte hijer op 'e Grou'.

Bussum

G. N. Visser

NOATEN:

1. H.F. Wirth, Der Untergang des niederländischen Volksliedes (Den Haag 1911) s. 271.
2. Yn 1799, 1802 en 1806 kamen to Amsterdam printingen út fan De Tooverfluit. Zangspel. n. h. Hoogd. van E. Schikaneder door J.C. Meijer.
3. Max Friedlaender, Mozart's Wiegenlied, Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft 1892, s. 275 ff.
4. Forl.: Jahrbuch der Musikbibliothek Peters 1896, s. 69.
5. Max Friedlaender, Das deutsche Lied im achtzehnten Jahrhundert, Quellen und Studien, Stuttg.-Berl. 1902, s. 294.
6. Der stiet: Schmerzes.